

Vittnesmål från M/S Estonia – Några minnespsykologiska reflektioner rörande sjunkförloppet

Seminarium Stockholm 28 Sept, 2009

Pär Anders Granhag
Psykologiska institutionen
Göteborgs Universitet

Uppdrag – Bakgrund (1)

- Inte haft någon 'ingångshypotes'; inte använt materialet för att försöka finna stöd för någon specifik hypotes
- Inte matchat utfallet av den vittnespsykologiska analysen med existerande hypoteser (teorier) kring sjunkförloppet

Uppdrag – Bakgrund (2)

- Sammanställt det material jag fått mig tillsänt (utskrifter)
- Granskat de överlevandes berättelser utifrån ett minnes- och vittnespsykologiskt perspektiv
- Kommentera uppgifterna på aggregerad nivå
- Begränsat uppdrag (resurser)

Uppdrag – Bakgrund (3)

- Identifiera delteman med relevans för sjunkförloppet
- Vad berättas om dessa delteman?
- Precisera den minnespsykologiska kunskap man bör ha med sig in i en analys (värdering) av de uppgifter som lämnats
- Möjliga uppslag för vägar framåt

Uppdrag – Bakgrund (4)

- Identifierade delteman:
 - Ljud
 - Slagsidan
 - Relation ljud/stöt -- slagsidan
 - Lukt, rök och vatten

Vittnespsykologi: Bakgrund (1)

- Tillämpning av de forskningsrön (teorier) som sorterar till *minnespsykologin*
- Vittnespsykologi utgör ett viktigt delområde av Rättspsykologin
- Inom vittnespsykologin systematiseras de faktorer som påverkar ett vittnesmåls tillförlitlighet och fullständighet
- Ett stort forskningsfält

Vittnespsykologi: Bakgrund (2)

- Finns många faktorer som moderar ett vittnesmåls tillförlitlighet och fullständighet, t ex..
 - emotionell laddning
 - typ av minnesinformation
 - social påverkan
 - inre/yttre fokus
 - tid för observation
 - tidsintervall mellan händelse – intervju
 - hur man intervjuas

Underlag: Kort beskrivning

- Besättning: 28 personer; 38 förhörstillfällen
- Passagerare: 67 personer; 73 förhörstillfällen
- Totalt: 95 personer; 111 förhörstillfällen

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (1)

- Vissa uttalar sig självmant, andra på uppmaning (svar på riktade frågor)
- Vissa kortfattat, andra längre utläggningar
- Uppgifter från passagerare och besättning
- Både (a) de intervjuer som genomfördes och (b) dokumentationen av dessa intervjuer kunde skötts bättre

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (2)

- Vilken typ av minnesinformation finns i materialet?
- Minne av...
 - Visuell information
 - Auditiv information
 - Tidsintervall
 - Handlingar (egna och andras)

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (3)

- Hur väl minns vi människor olika typer av information?
- Vad visar minnespsykologisk forskning?

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (4)

■ Minne för visuell information

- För traumatiska händelser: gott minne för central information, ofta på bekostnad av minne för perifer information

- Insnävning av uppmärksamhetsfokus; tunnelseende/tunnelminne (Easterbrooks hypotes)

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (5)

■ Minne för auditiv information (I)

- Forskning visar att vi människor har ett synnerligen gott minne för ljud

- Speciellt när ljud är kopplade till starka känslor

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (6)

- Minne för auditiv information (II)
- Hur bra är vi på att veta vad det är för ljud vi hör?
 - Att identifiera ljud är högsta prioritet för hörselmekanismen
 - Frågorna 'vad?' och 'var?' är de två mest centrala; dessa väcks direkt

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (7)

- Minne för auditiv information (III)
- Hur bra är vi på att minnas ljud som är obekanta?
 - I dessa situationer är ljuden något svårare att tolka och därmed minnas (men fortfarande bra minne)

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (8)

- Minne för auditiv information (IV)
- Samstämmighet vad gäller verbala beskrivningar av ljud som är obekanta?
 - Kan vara tämligen stor spridning i verbala beskrivningar av 'samma ljud'
 - Idiosynkrasier vad gäller hur vi använder metaforer

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (9)

- Hur påverkas vårt minne av samspelet mellan visuell och auditiv information?
 - hur påverkas det vi ser av det vi samtidigt hör?
 - hur påverkas det vi hör av det vi samtidigt ser?

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (10)

- Visuella och auditiva intryck förstärker och påverkar varandra på komplicerade sätt
- Speciellt gäller detta när vi befinner oss i en obekant situation; vi kombinerar då alla sinnen för att tolka den okända situationen
- Ljud tenderar att 'drabba' oss på ett mer omedelbart, känslomässigt sätt än vad visuella intryck gör

Underlaget ur minnespsykologiskt perspektiv (11)

- Hur bra är vi på att skatta (minnas) tidsintervall, avstånd, och lutning?
 - Generellt sett klart sämre på dessa uppgifter än minne av auditiv och (annan) visuell information

Deltema: Ljud (1)

- Ljud i samband med slagsidans början
- Drygt hälften av alla som ingår i underlaget uttalar sig om dessa ljud (54%)

Deltema: Ljud (2)

- Frågor som anmäler sig:
 - Vilka ljud har man hört?
 - När har man hört dessa ljud?
 - Relationen mellan ljud och lutning

Deltema: Ljud (3)

Vilka ljud har man hört?

Av de 50 som rapporterat ljud; så beskriver

- - 12 (24%) det som en smäll
- - 6 (12%) som ett metalliskt ljud
- - 6 (12%) som gnissel, skrap, glidningar
- - 2 (4%) som om färjan kolliderat med något

Deltema: Ljud (4)

- Av de 17 som rapporterat flera ljud, så uppger
 - 9 personer att de hört smällar efter varandra
 - 5 personer att ljuden varit dunkningar/knakningar i plåt
 - 3 personer att de upplevt dunsar

Deltema: Slagsidan (1)

- I princip alla har något att berätta om slagsidan (98%)
- Tidsangivelsen för när detta förlopp skulle ha startat varierar

Deltema: Slagsidan (2)

- En överväldigande majoritet (drygt 90%) är tydliga med att färjan (*plötsligt gungade/skakade till mer märkbart*), och därefter började luta styrbord
- Finns ett fåtal (7%) som nämner rörelsen styrbord – babord -- åter styrbord
- En majoritet har dock inte beskrivit någon kraftig lutning babord (alternativt explicit sagt att någon sådan lutning ej ägde rum)

Deltema: Slagsidan (3)

- Relativt sett en större variation vad gäller uppgifterna för tidsrymden mellan (a) start på slagsidan och (b) att färjan lutade 90 grader

Deltema:

Relation ljud – slagsidan (1)

- Totalt 41 (43%) av de vittnesmål som analyserats innehåller information vad gäller relationen ljud – slagsida.
- Av dessa så säger en klar majoritet (32, 78%) att de först hört ljud och att slagsidan inträffade efter det.

Deltema:

Relation ljud – slagsidan (2)

- Av de totalt 18 som rapporterat om 'stötar/skakningar/stötar/ristningar' så uppger en klar majoritet (15) att slagsidan inträffad efter det att de känt en stöt, skakning eller ristning

Deltema: Lukt, rök och vatten (1)

- Nästan hälften (47%) uttalar sig om detta deltema
- Det är relativt få (4-6%) som uppger att de känt någon lukt eller sett någon rök

Deltema: Lukt, rök och vatten (2)

■ Vatten:

- Finns ett fåtal (3-5%) som säger sig ha uppmärksammat vatten inne i färjan *innan* katastrofen (ej vatten från bildäck)
- Majoriteten av de observationer som gäller vatten kommer från de som med anledning av slagsidan tog sig uppåt (de som passerade bildäck)

Summering (1)

- Antalet vittnesmål - i kombination med den relativt höga grad av samstämmighet som råder mellan dessa - ger att det är motiverat att fästa stor vikt vid vad de överlevande berättat
- Vittnesmålen innehåller sannolikt viktiga bidrag till svar på flera – för sjunkförloppet – viktiga frågor

Summering (2)

- Mot bakgrund av minnespsykologisk forskning finns anledning att fästa extra vikt vid de delar av vittnesmålen som beskriver
 - * ljud
 - * relationen ljud - slagsida

Avslutande reflektioner

- En mer djuplodande minnespsykologisk analys av materialet är motiverad
- För att rätt förmå 'vikta' de vittnesuppgifter som finns måste hänsyn tas till de (komplicerade) samband som råder mellan minne för olika typer av information

Tack för Uppmärksamheten!

Pär Anders Granhag
pag@psy.gu.se